

کتابهای کوچک
الفبای فرهنگ



www.ketab.ir



کتابخانه ملی ایران

تبارشناسی تفکر علمی در ایران

نویسنده: مجید ادیب‌زاده

• چاپ اول ۱۳۹۲ تهران • شمارگان ۱۰۰۰ نسخه • قیمت ۵۰۰۰ تومان

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: نقشینه پیمان

شماره پخش کتاب: ۰۹۱۹۸۲۳۷۵۰۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۵۵۷-۰۰-۹ ISBN: 978-600-93557-0-9

Printed in Iran همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

سرشناسه: ادیب‌زاده، مجید - ۱۳۶۰ -

عنوان و نام پدیدآور: تبارشناسی تفکر علمی در ایران / مجید ادیب‌زاده.

مشخصات نشر: تهران: الفبای فرهنگ، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۱۶۰ ص.؛ ۱۱×۱۸ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۵۵۷-۰۰-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۲.

موضوع: علوم -- ایران -- تاریخ

موضوع: فلسفه و علم -- تاریخ

موضوع: علوم اسلامی -- تاریخ

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۳۷ الف ۹ الف / ۱۲۷ Q

رده‌بندی دیویی: ۵۰۹/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۱۷۴۶۴

فهرست

۷	مقدمه
۱۱	فصل اول: پیشینه تفکر علمی در ایران
۱۱	۱. برآمدن آموزش قدیم
۲۰	۲. تکوین علوم قدیم
۲۶	۳. حاشیه‌ای شدن علوم عقلی
۷۷	فصل دوم: دوگانه شدن مرجع تفکر علمی
۷۷	۱. بنیادهای تفکر علمی جدید
۸۵	۲. دانشگاه: مرجع نوین شناخت
۹۸	۳. گرایش به عقل فردی و تجربه‌گرایی
۱۰۷	۴. دوقطبی شدن مرجع دانش
۱۱۱	فصل سوم: تفکر علمی و بحران دوگانگی
۱۱۸	طرح پرسش‌های دیگر
۱۴۱	کتابنامه

برده‌اند. آیا در قالب نگاهی نظری و تاریخی به کوشش‌های فکری و علمی آنان نگاه کرده‌ایم؟ آیا سعی کرده‌ایم به گذشته خود نگاه کنیم و شرایط تاریخی تولید تفکر و علم را در زمان این عالمان و دانشوران مورد بحث و بررسی قرار دهیم؟ مگر نه این‌که قرار است تفکر علمی، پاسخ‌گوی مسایل و مشکلات پیش‌روی ما باشد؟ مگر نه این‌که چندین دهه است که ما با مسأله مهمی چون تولید تفکر علمی درگیر شده‌ایم؟ بازاندیشی تاریخی از آن‌جا ضرورت پیدا می‌کند که ما را با موانع و شرایط تولید تفکر علمی در گذشته آشنا می‌کند و آگاهی‌دهنده است. آیا پیش از صدور هر حکمی درباره علوم جدید نباید از این پرسش‌های بنیادین بپایانیم که چرا در عصر قاجار همزمان با برخورد نزدیک ایرانیان با تمدن غربی، علوم تجربی و علوم عقلی در معرض انحطاط قرار گرفته بود و در ایران توقف بود؟ چرا در دوره‌ای از تاریخ ایران اندیشیدن و تولید تفکر علمی جای خود را به خلاصه‌نویسی و حاشیه‌نویسی بر اندیشه‌ها و علوم قدیم، دانشوران و دانشوران، تکرار علوم گذشته را بر خلق تفکرات تازه در باب علم و اندیشه ترجیح دادند؟ آیا قرار نیست ما در چنین شرایطی قرار بگیریم؟ امکان تکرار و شمعیت گذشته در این دوران نیست؟

این اثر به دنبال تبارشناسی تفکر علمی در ایران از گذشته تا روزه‌های اخیر است. در واقع این کتاب مقدمه‌ای ضروری برای رفتن به سوی پرسش‌های اساسی‌تر و مطرح در رابطه با برنامه‌های فکری علوم انسانی ایران

است. ما برای آن‌که درگیر تعصبات نباشیم و دچار خطاهای غیرقابل جبران نشویم باید نگاه بهتری به گذشته داشته باشیم. باید دید که چرا با وجود تلاش‌های بی‌دریغ متفکران، عالمان و دانشوران قدیم، گرد و غبار رکود و انحطاط بر علوم تجربی و عقلی نشسته است؟ مشکل از کجا ناشی شده است؟ بعد از این‌که رفتیم به سوی نوگرایی با مسأله شناخت و معرفت چگونه برخورد می‌کنیم؟ پس پیش از آن‌که سراغ برنامه‌های فکری علوم انسانی برویم باید شرایط پیش روی تولید تفکر علمی در ایران را بشناسیم. باید بدانیم که شناخت و معرفت در ایران دچار چه گسست‌های تاریخی شده است. ما در چه وضعیت تاریخی قرار گرفته‌ایم. آیا حوزه شناخت و معرفت ما از مرجع واحدی تغذیه می‌شود یا نه؟ دچار گسست‌های معرفتی شده‌ایم و با چندگانگی مراجع شناخت و معرفت مواجهیم؟ پس برای طراحی برنامه‌های فکری یا کاری علوم انسانی نیاز به آگاهی از زمینه‌های تاریخی تفکر علمی در ایران داریم.

در فصل نخست این اثر به تبارشناسی علوم قدیم، تحولات آن و مسأله حاشیه‌ای شدن علوم عقلی در آن دوران می‌پردازیم. در فصل دوم تلاش به علوم جدید در ایران و مسأله دوگانه شدن مرجع شناخت و تفکر علمی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در فصل سوم واکنش‌های موجود به این وضعیت جدید و بحران دوگانگی فکری و مسأله جستجوی هویت در حوزه‌های شناخت و علم مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این کتاب صحبت از

تبارشناسی تحولات تأثیرگذار بر تفکر و فرهنگ علمی ایرانیان است و موضوعاتی چون رابطه دین و علم یا بحث جهان‌گرایی و بومی‌گرایی علمی خارج از بحث این کتاب است. سنت‌های علوم قدیم در سه محور اصلی علوم شرعی مبتنی بر وحی و نقل، علوم عقلی مبتنی بر عقل و رای و عرفان مبتنی بر ایمان باطنی و شهود قلبی شکل گرفته‌اند. درباره عرفان و علوم مدرن قصه دارم کتابی مجزا بنویسم و صحبت از تفکر علمی قدیم در این کتاب به دو سبک علم تملی-شرعی و علوم عقلی-محکمی برمی‌گردد. ما هنوز شناخت کامل از ماهیت تحولات فکری و شناختی در طی تاریخ ایران نداریم و برای همین قبل از پرداختن به مسایل چالش‌برانگیز فکری ایران مدرن چون بحث‌های «عرفی کردن» و «بومی کردن» علم باید به تفکر در موانع و چالش‌هایی پرداخت که فضای فکری و شناختی ما را با بحران‌های تاریخی و فرهنگی و شناختی روبرو ساخته است.